
Martti T. Kuikka

Kunnallinen keskikoulu osa suomalaista koulujärjestelmää 1945 - 1974

Johdanto

Kun analysoidaan sotien jälkeisen ajan maamme koulutuspolitiikkaa ja koulujärjestelmän kehitystä, nousee esille eräs mielenkiintoinen kehityshanke, jonka nimenä oli kunnallinen kokeilukeskikoulu. Sysäyksen tämän aiheen valintaan antoi professori Urho Somerkiven artikkeli vuodelta 1983, jonka otsikkona oli Suomen kunnallinen keskikoulu. Tämän sysäyksen taustalla on mielenkiintoinen yhteensattuma, sillä olin Polvijärven kunnallisessa kokeilukeskikoulussa oppilaana, kun Urho Somerkivi kävi kouluhallituksen virkamiehenä tarkastamassa kouluani 1950-luvulla ja ratkaisemassa, voidaanko koululle antaa todistuksenanto-oikeus. Toisen kerran tiemme yhtyivät 1980-luvulla, kun tapasimme Suomen Kouluhistoriallisessa Seurassa. Käytännön esimerkkinä on em. keskikoulu ja kokeimukset, joita me keskikoulun ensimmäiset oppilaat (1950 – 1955) pohdimme luokkakokouksessa 2005 eli 50 vuotta keskikoulun jälkeen.

Historiallinen tausta

Kunnallisen kokeilukeskikoulun problematiikka ulottuu vuoden 1866 kansakoululakiin, joka loi kunnallisen kansakoulujärjestelmän. Laki merkitsi, että maahamme muodostui rinnak-

kaiskoulujärjestelmä, kansakoulu ja oppikoulu kulkivat rinnakkain. Jotta kansakoulu ei olisi joutunut umpikujaan, alettiin rakentaa siltaa ammatilliseen koulutukseen asettamalla pääsyehdoksi kansakoulun oppimäärä. 1900-luvun alussa rakennettiin siltaa oppikouluun, kun kansakoulun kaksi alinta vuosiosastoa suorittanut oppilas voi pyrkiä oppikouluun. (Halila 1949, 48.) Samaan aikaan alettiin perustaa keskikouluja valtion oppikoulujen rinnalle. Helsingin kansakoulunopettajat olivat päättäneet vuonna 1908 perustaa yksityisen kunnallisen keskikoulun. Vuotta myöhemmin he tekivät ehdotuksen Helsingin kansakoulujen johtokunnalle keskikoulun liittämiseksi osaksi kansakoululaitosta, mutta johtokunta ei ehdotusta hyväksynyt. (Somerkivi 1975.)

Rinnakkaiskoulujärjestelmä jatkui, kun Suomi itsenäistyi ja alkoi rakentaa koululaitosta uudessa poliittisessa tilanteessa. Kunnallisesta keskikoulusta keskusteltiin 1920-luvulla, mutta asia ei edennyt. Vuonna 1936 asetettu kansakoulukomitea joutui ottamaan asiaan kantaa, vaikka alun perin sen tehtäväksi oli määrätty kansakoulun jatko-opetuksen järjestely. Komitea sai myöhemmin tehtäväkseen kansakoulun keskeisten säädösten kodifioimisen. Sen tiedossa oli, että muissa pohjoismaissa kunnallinen keskikoulu oli jo koululainsäädännössä. Tanskassa oli vuonna 1937 kansakouluun liitetty tutkinnollinen ja tutkinnoton keskikoulu. Vastaavasti Ruotsissa keskikoulut olivat suurelta osin siirtyneet osaksi kunnan koululaitosta. 1930-luvulla oli perustettu myös käytännöllisiä kunnallisia keskikouluja. Somerkiven mukaan kunnallinen keskikoulu tuli kansakoulukomitean käsittelyyn opetusministeri Helan ehdotuksesta helmikuussa 1939 (Somerkivi 1983, 9). Sota keskeytti komitean työn. Sen mietintö valmistui 14.11.1945. (Komitea 2/1946.)

On mielenkiintoista, että kunnallisen keskikoulun asia eteni ennen kansakoulukomitean mietinnön valmistumista eduskunnan kautta. Vuoden 1945 valtiopäivillä kansanedustaja ja kansakoulukomitean jäsen Aino Malkamäki teki 17.4.1945

lakialoitteen kansakouluun kuuluvan keskikoulun ja ammatillisen jatkokoulun perustamiseksi kokeilutarkoituksessa. Aloitetta käsiteltiin eduskunnassa huhtikuussa ja syysistuntokaudella 1945. (Valtiopäivät 1945, Liitteet I-XII; ks. tarkemmin Somerkivi 1983, 10 - 13). Malkamäen lakiehdotus hyväksyttiin selvin äänin 117 - 46. Laki vahvistettiin 10.1.1946 (Laki 1946). Opetusministeriö antoi tarkemmat säännökset lokakuussa 1946 (Päätös 1946).

Suuntaviivat

Opetusministeriön päätös (751/1946) loi suuntaviivat kokeilukeskikoulujen toteuttamiselle. Tarkastelen niitä seuraavassa tarkemmin.

Päätöksen mukaan keskikoulu voi rakentua kansakoulun 3 - 6 vuosiluokkien pohjalle. Olennaista oli, että kokeilukeskikoulun oppimäärän tuli vastata valtion keskikoulun oppimäärää ja oppiaineiden tuli olla samat. Tosin kouluhallituksen suostumuksella voi olla muitakin oppiaineita, jos erityiset syyt sitä vaativat.

Hallinnollisesti kokeilukeskikoulu oli maaseudulla kansakoululautakunnan ja kaupungeissa kansakoulun johtokunnan alainen. Samat viranomaiset hyväksyivät myös opetussuunnitelmat. Erona valtion oppikouluihin oli se, että kokeilukeskikoulun oppilaiden koulunkäyntiä oli avustettava kansakoulun kustannuslain mukaisesti niin, etteivät vanhempien varattomuus eikä koulumatkan pituus estäneet koulunkäyntiä. Koulutuksellinen tasa-arvo ulotettiin nyt uuden koulumuodon oppilaisiin.

Huomattava ero oli myös opettajien pätevyysvaatimuksissa. Keskikoulun lehtorin virkaan olivat päteviä ne, joilla oli kelpoisuus oppikoulun nuoremman lehtorin virkoihin. Kelpoisia olivat myös yläkansakoulunopettajat, jotka olivat suorittaneet viran pääaineissa filosofian kandidaattitutkinnon cum laude approbatur -arvosanan ja auskultoineet yhden lukukauden. Se

oli merkittävä muutos aikaisempaan, sillä yläkansakoulunopettajat eivät päässeet suoraan tutkintonsa perusteella yliopistoon opiskelemaan, mutta heillä oli mahdollisuus kesäyliopistoissa suorittaa vaadittavia arvosanoja ja edetä näin urallaan. Opettajavaali oli alistettava kouluhallituksen ratkaistavaksi. Tässä haluttiin säilyttää sama periaate kuin oppikoulujen virantäytössä.

Päätöksen mukaan kokeilukeskikoulun tuli hakea todistuksen anto-oikeutta. Se edellytti, että kouluhallitus suorittaa koulun tarkastuksen ja antaa lausunnon, minkä jälkeen opetusministeriö ratkaisee asian. Miksi päätös alistettiin näin korkealle viranomaiselle? Ilmeistä oli, että opetusministeriö halusi valvoa uusien koulujen toimintaa, kyseessähan oli koulukokeilu.

Kunnat olivat innokkaita hakemaan kokeilukeskikoulun perustamislupaa. Lupa oli anottava ennen huhtikuun 1. päivää sinä vuonna, kun koulu oli tarkoitus aloittaa. Kouluhallitus antoi lausunnon hakemuksista, jonka jälkeen valtioneuvosto ratkaisi asian. Ensimmäisenä vuonna (1946) 51 kuntaa anoi perustamislupaa, mutta valtioneuvosto myönsi sen vain kolmelle eli Jyväskylälle, Luumäelle ja Utajärvelle. Tiukka linja jatkui, sillä vuosina 1948 - 1950 perustamislupaa sai viisi kuntaa kunakin vuonna. Seuraavina vuosina lupia ei myönnetty. Vasta 1955 - 1957 myönnettiin 15 kunnalle keskikoulun perustamislupa. Vuoteen 1957 mennessä kokeilukeskikouluja oli perustettu 33. Lukua voidaan pitää verraten pienenä, kun lukuvuonna 1955 - 1956 valtion oppikouluja oli 113 yksityiskouluja 236. (Kiuasmaa 1982, 393.)

Somerkiven mukaan koulukokeilu jäi vaillinaiseksi, koska selkeitä ohjeita ei ollut. Sen sijaan kertyi käytännön kokemuksia siitä, miten keskikoulu toimi kunnan hallinnon ja kansakoulun osana. Opetussuunnitelmalliset kokeilut eivät olleet mahdollisia, koska opetussuunnitelmien ja oppiennätysten tuli olla samat. Joitakin yksittäisiä oppiaineita saattoi olla, kuten kirjanpito, maa- ja metsätalous ja laulu. Kokeiluun viittaa myös

koulujen todistuksenanto-oikeus. Yleensä se myönnettiin, mutta vain kahdeksi tai kolmeksi vuodeksi. Ilmeisenä syynä oli epäpätevien opettajien suuri määrä. (Somerkivi 1962; Somerkivi 1983, 16 - 17.) Koulutilastojen mukaan epäpäteviä opettajia kunnallisissa keskikouluissa vuonna 1955 oli 63 %. Paria vuotta myöhemmin luku oli vielä korkeampi eli 73 %. Sen jälkeen vuosina 1959 - 1965 epäpätevien opettajien määrä oli yli 60 %. Epäpätevien suuri määrä johtui osittain siitä, mihin Somerkivi kiinnitti huomiota. 1950-luvun lopulla alkoi keskustelu koulu-uudistuksesta ja yhtenäiskoulusta, oppikoulun opettajista osa vieroksi kunnallista keskikoulua. (Somerkivi 1983, 17.)

Vuoden 1957 kansakoululaki vakinaisti siihen mennessä perustetut kokeilukeskikoulut ja samalla poistettiin sana kokeilu niin keskikoulun nimestä kuin oppilaiden todistuksista. Koulujen määrä oli tuolloin 33. Valtioneuvosto päätti samalla jatkaa maaseudun kouluolojen kehittämistä ja vuoden 1958 asetuksen mukaan antaa luvan kansakouluun kuuluvan keskikoulun perustamiseen köyhälle ja syrjäiselle kunnalle, jos koulu oli paikkakunnan sivistystarpeen vaatima (Asetus 1958, 36 §.)

Uudet kokeilukeskikoulut

Vuoden 1958 asetus toi myös uuden perusteen keskikoulujen perustamiselle. Sen mukaan valtioneuvosto voi myöntää perustamiskuvan kunnalle, jossa ei ole ennestään oppikoulua ja jossa keskikoulun tarve on erittäin suuri sekä "mikäli valtioneuvosto harkitsee, että koulu tärkeällä kokeilulla opetuksen ja kasvatuksen alalla voi tuottaa erityistä hyötyä valtakunnan opetustoimelle". (Asetus 1958, 26 §; Somerkivi 1983.)

Miksi uusia kokeilukeskikouluja tarvittiin?

Koulutuspoliittinen tilanne alkoi muuttua 1950-luvulla, keskustelu yhtenäiskoulusta oli jälleen alkanut. Sitä vauhditti vuonna 1959 valmistunut kouluohjelmakomitea. Kouluhallitus päätti

vuonna 1960 lähteä uuteen kokeiluun ja selvittää kokeilulla yhtenäiskoulun toimintaa. Kokeilun painopiste olisi organisoinnin, hallinnon ja opetusjärjestelyiden puolella. Kokeilumalli otettiin edellä mainitun kouluohjelmatoimikunnan mietinnöstä. Kokeilun tarkoitus oli saada tietää keskikoulun linjajaon toteutumisesta ja samalla kokeilla käytännöllistä keskikoulua, joka voisi toimia komivuotisena. (Aho 1967.) Käytännöllisen keskikoulun kokeilu päättyi aika pian, koska jatkomahtolisuuksia ei ollut. Kolmivuotisen keskikoulun tarkoitus oli toimia yhtenäiskoulun yläasteen kokeiluna, mutta aluksi se ei toiminut. Tilanne helpottui, kun koululainsäädäntöä muutettiin 1967, jonka perusteella oli mahdollista kansalaiskoulun ja keskikoulun yhdistäminen kolmivuotiseksi yhtenäiskoulun tyyppiseksi peruskoulun yläasteeksi (Laki 1967, 14 §; Somerkivi 1983, 24).

Koulukokeilu lähti varovasti liikkeelle, sillä vuonna 1960 sai luvan vain kolme kokeilukeskikoulua. Edellä mainitun lakimuutoksen jälkeen määrä kasvoi nopeasti; lukuvuonna 1969 - 1970 yhtenäisiä yläasteita oli jo 25. Samaan aikaan helpottui kokeilukeskikoulun luvan saanti, sillä niitä voitiin perustaa sellaisillekin paikkakunnille, joissa oli jo oppikoulu. Näin Lahti, Turku, Kotka ja Kuopio saivat omat kokeilukoulunsa. (Somerkivi 1983, 23 - 25.)

Miten kunnallinen kokeilukeskikoulu toteutui Polvijärvellä?

Yksityinen keskikoulu

Polvijärveläisten innostus jälleenrakentamiseen näkyi myös koulutuksen alueella. Heinäkuun 12. päivänä 1946 oli kunnantalolle kutsuttu kokous pohtimaan mahdollisuutta perustaa keskikoulu Polvijärvelle. Kokoukseen tulleet asianharrastajat pitivät keskikoulua merkittävänä ja valitsivat toimikunnan viemään asiaa eteenpäin. Siihen valittiin kirkkoherra T. Immonen,

kunnallislautakunnan puheenjohtaja T. Haapasalo, opettaja V. Tuomi ja rouva E. Pyy. Kun toimikunta kävi puhumassa asian puolesta kouluhallituksessa, polvijärveläinen kansanedustaja Heikki Soininen oli mukana hanketta tukemassa. (Polvijärven koululaitos 1983, 55.)

Asia eteni ripeästi. Syyskuun 1. päivänä 1946 toimikunta kutsui keskikoulun kannatusyhdistyksen perustavaan kokoukseen. Sinne saapui yli 60 kouluharrastajaa. Toimikunta selosti käytyjä keskusteluja ja mahdollisuuksia keskikoulun perustamiseen. Kokousväki oli toimikunnan kannalla ja kannatti yksimielisesti Polvijärven keskikoulun kannatusyhdistyksen perustamista. Tämän yhdistyksen johtokuntaan valittiin puheenjohtajaksi varatuomari Ilmari Varis, varapuheenjohtajaksi T. Haapasalo, sihteeriksi V. Tuomi, rahastonhoitajaksi rouva Elsa Pyy ja muiksi jäseniksi maalari Heikki Halonen ja kirkkoherra T. Immonen. Samainen kokous päätti, että kyseinen johtokunta toimisi myös perustettavan keskikoulun johtokuntana. Kokous antoi johtokunnalle valtuudet pyrkiä siihen, että keskikoulu alkaisi jo syksyllä 1946. Koulun kannatusyhdistykseen liittyi 27 jäsentä. Kouluasialla meni eteenpäin, sillä Polvijärven keskikoulu aloitti toimintansa syyskuun 16. päivänä 1946 eli kaksi kuukautta myöhemmin kuin asia oli saatettu virallisesti esille. Keskikoululla ei ollut omaa koulutaltoa, vaan se toimi samassa rakennuksessa kuin kansakoulu eli käytännössä iltapäivisin kello 13 - 19. Muina opetustiloina olivat entinen suojeluskunnan talo ja työväentalo. (mt. 55 - 56.)

Myös talousasiat piti järjestää kuntoon. Keskikoulun perustamisen ehtona oli yhden miljoonan markan alkupääoma. Kunnan valtuusto myönsi koulun määrärahalle takauksen, mutta kouluhallitus edellytti, että kyseessä oleva rahamäärä oli sijoitettava pankkiin. Jotta asiassa päästäisiin eteenpäin, kannatusyhdistys otti miljoonan markan lainan, jonka johtokunta takasi. Näin perusasiat alkoivat olla järjestyksessä. Ensimmäisenä lukuvuonna otettiin kouluun 61 oppilasta. (mt. 55 - 56.) Yksityinen

keskikoulun toiminta lähti liikkeelle. Opettajien rekrytointi tuotti vaikeuksia, kun varsinkin matematiikan ja vieraiden kielten opettajiksi pyrittiin saamaan päteviä opettajia.

Uusi suunnitelma

Tuskin yksityinen keskikoulu oli alkanut, kun kannatusyhdistyksen johtokunta esitti syksyllä 1946 kunnanvaltuustolle kunnallisen keskikoulun perustamista. Jostain syystä valtuusto ei heti innostunut asiasta, vaan päätti jäädä odottavalle kannalle. Samaan aikaan kannatusyhdistys ei ollut tyytyväinen tilapäisiin opetustiloihin, vaan harkitsi 1940-luvun lopulla oman koulurakennuksen aikaansaamista ja hankki piirustukset valmiiksi. Kuitenkaan kunnan luottamusmiehet eivät lämmenneet asialle, ja hanke raukesi. (mt. 56.)

Muutamassa vuodessa asenteet muuttuivat, sillä Polvijärven kunta anoi 1940-luvun loppupuolella lupaa perustaa kunnallinen kokeilukeskikoulu. Tässä prosessissa myös kansanedustaja Heikki Soininen oli vaikuttamassa. Seuraavina vuosina 1948-1950 valtioneuvosto myönsi vain viisi lupaa vuosittain. Anomuslupa oli jätettävä ennen huhtikuun 1. päivää sinä vuonna, jolloin oli tarkoitus koulu aloittaa. Anomus meni kouluhallitukseen lausunnolle. Somerkiven mukaan kouluhallitus puolsi huomattavasti enemmän lupia kuin valtioneuvosto myönsi. Polvijärven kunta sai perustamisluvan vuonna 1950 ehdollisena. Yksityiseen keskikouluun ei enää syksyllä 1950 otettu uusia oppilaita. Kunnallinen kokeilukeskikoulu sai aloittaa syksyllä 1950 ja ottaa ensimmäiset oppilaansa. Yksityinen keskikoulu jatkoi toimintaansa kunnes sen oppilaat saivat keskikoulun suoritetua. Toiminta jatkui vuoteen 1953, koska yksityisen keskikoulun oppilaita ei siirretty kunnalliseen kouluun. Yksityinen keskikoulu oli nelivuotinen, joka edellytti kansakoulun viidennen luokan kurssin suorittamista. Kunnallinen keskikoulu oli viisivuotinen, ja sinne voi pyrkiä kansakoulun neljännen luokan

jälkeen. Näin ollen Polvijärvellä toimi vuosina 1950 - 1953 rinnakkain kaksi keskikoulua, joilla oli yhteinen johtaja ja opettajat. (mt. 56 - 57.)

Lottovoitto

Kun valtioneuvosto myönsi 1948 - 1950 kokeilukeskikoulun perustamislupia, Pohjois-Karjalan kunnista vain Polvijärvi ja Juuka saivat sen. Kunnallisen kokeilukeskikoulun perustaminen oli meille polvijärveläisille kuin lottovoitto. Tässä koulu-muodossa ei ollut lukukausimaksuja, oppikirjat ja muut oppimateriaalit tulivat koulun puolesta, samoin kuin kouluateriat. Se oli sen ajan koulutuspolitiikka, joka suuntautui kehitysalueen hyväksi. Monen luokkakokouksen osanottajan mielestä keskikoulu olisi jäänyt käymättä, jos tätä keskikoulua ei olisi tullut, siksi tiukoilla talous oli monessa perheessä 1950-luvun taitteessa. Elettiin säännöstelytalouden aikaa ostokortteineen. Sotakorvaukset rasittivat valtion taloutta. Kun uusi kunnallinen keskikoulu toimi samojen taloudellisten periaatteiden mukaan kuin kansakoulu, se ei rasittanut paljoa enempää perheiden taloutta. Samalla taustalla oli ajatus, että keskikoulu merkitsee jatko-opintojen kannalta ratkaisevaa parannusta.

Keskikoulu alkoi olla yhä useammassa ammatillisessa oppilaitoksessa pääsyvaatimuksena. Toisaalta ei maaseudulla välttämättä tyttöjen koulutus ollut kovinkaan yleistä silloin, kun se edellytti taloudellista satsausta jo keskikouluvaiheessa. Kunnallisen keskikoulun tarkoitus oli antaa kaikille koulutusta vanhempien varallisuudesta riippumatta.

Oppilaita kaikista kylistä

Ensimmäiset pääsykokeet kunnalliseen keskikouluun pidettiin Polvijärvellä vasta syyslukukauden 1950 alussa. Kukin meistä pyrkijöistä oli aloittanut jo kansakoulun syyslukukau-

den, kuka viidennellä, kuka sitä ylemmillä luokilla, kun yllättäen tieto pääsykokeista tuli koululle. Omien muistikuvien mukaan kaikki pyrkijät pääsivät aloittamaan. Meitä oli 41. Suurin osa kävi kotoa käsin. Koulukyydityksiä ei ollut eivätkä linja-autojen vuorot sopineet. Koulumatkaa tehtiin tavallisesti polkupyörällä, satoi tai paistoi, pyrytti tai oli pakkasta vaikka -20 astetta. Edestakaista koulumatkaa saattoi kertyä 20 - 25 kilometriä. Koulua käytiin kuusi päivää viikossa. Koulupäivät venyivät helposti pitkiksi 10 - 12 -tuntisiksi työpäiviksi kotitehtävineen. Pitkämatalaiset asuivat kouluviikot "kortteerissa" kirkonkylässä. Koulunkäynti vaati kovaa sitkeyttä, koulua käytiin ja yritettiin päästä luokalta toiselle. (Kuikka 2005.)

Kunnallisen keskikoulun ensimmäisten oppilaiden ikäjakautuma oli huomattavan suuri, nuorimmat 11 -vuotiaita ja vanhimmat 15 - 16 -vuotiaita. Myöhemmin tämä ero tasaantui. Polvijärvellä oli tuolloin 24 kansakoulua, joten seuraavina vuosina keskikoulun pääsykokeet merkitsivät, että kaikki pyrkijät eivät päässeet aloittamaan opintojaan.

Renkituvasta omaan koulutaloon

Polvijärven kirkonkylässä oli 1950-luvun alussa melkoinen pula koulutiloista. Oli vain yksi koulurakennus ja toiminnassa kansakoulu ja kaksi keskikoulua. Uudelle keskikoululle eli pakko hakea uusia tiloja. Aluksi olimme kansakoululla ilta-vuorossa ja seuraavat viikot pappilan renkituvassa, johon pulpetit ja opettajanpöytä hät'hätää mahtuivat. Lopulta pulpetit siirrettiin rukoushuoneelle eli vanhalle seurakuntatalolle, jossa ensimmäisen lukuvuoden opetus tapahtui. Seuraavat kaksi vuotta olimme Suojakalliassa eli entisessä vuonna 1928 rakennetussa Suojeluskunnan talossa. Sen iso sali jaettiin kahtia pahviseinällä ja näin saatiin kaksi luokkaa. Pahviseinä ei juuri opetuksen ääniä eristänyt, joten välillä voitiin seurata molempien luokkien opetusta. Kolmantena vuonna meidän luokka oli

sijoitettu Suojakallion keittiöön, jossa pulpetit olivat aivan toisissaan kiinni, mutta parempiakaan vaihtoehtoja ei ollut. Neljäntenä lukuvuonna olimme iltavuorossa eli kello 13 - 19 kansakoulun tiloissa. Pitkämatalalaisille se oli hyvin hankala, koska kotimatka siirtyi pimeään aikaan eikä valoja juuri ollut. Vuoden 1954 syksyllä valmistui viimein oma koulutalo ja olot vakiintuivat. Miksi uutta koulutaltoa ei rakennettu aikaisemmin? Se johtui valtion rahapulasta 1950-luvun alussa, sillä uusia keskikoulun perustamislupia ei valtioneuvosto myöntänyt lainkaan; vaan vasta vuoden 1955 jälkeen. Me ensimmäiset keskikoulun oppilaat koimme vuosina 1950 - 1954 olevamme kierto-koululaisia tilapäisissä luokissa, jolla oli oma vaikutuksensa koulunkäyntiin. Luokkamme oppilasmäärä pieneni 41:stä 21:een.

Vaihtuva opettajakunta

Vuoden 2005 luokkakokouksessa keskusteltiin paljon opettajista ja heidän tavoistaan. Monia kepposia tehtiin eri luokilla milloin ajankuluksi, milloin muuten vaan. Yksi asia, joka puhutti ehkä eniten, oli opettajien suuri vaihtuvuus. Varsinkin äidinkielen, vieraiden kielten ja matematiikan opettajat vaihtuivat lähes joka vuosi. Se ei ollut välttämättä positiivinen asia, koska monen opettajan vaihtuminen tarkoitti sitä, että oli opetettava uusi tapa opiskella. Samanlainen tilanne oli monessa muussa maaseudun keskikoulussa koko maassa. Osin se johtui opettajapulasta ja osin asuntotilanteesta, joka Polvijärjellä korjaantui vasta kun kunta rakensi opettaja-asuntolan vuonna 1954.

Myös opettajien arviointi puhutti meitä luokkakokouksessa. Harvemmin luokkakokouksen keskusteluissa tuli esille, että opettaja olisi antanut tunnustusta; pikemminkin kiinnitettiin huomiota virheisiin oppiaineessa kuin oppiaineessa. Niin sanottujen taitoaineiden opettajat olivat poikkeuksia. Muistan, miten kuvaamataidon opettaja ohjasi meitä taiteen ilmaisuun omalla persoonallisuudellaan ja mielenkiinto säilyi. Kun opet-

Polvijärven seurakunnallisen nuorisopiirin rakennuttama seurakuntatalo oli kunnallisen keskikoulun opetustilana 1950-51. (kuva vuodelta 2004 yllä)

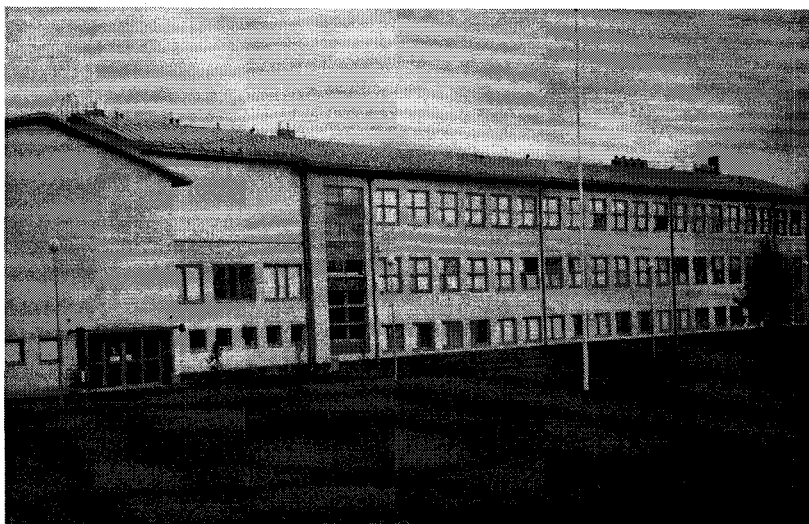
Polvijärven suojeluskuntatalo valmistui 1929. Sotien jälkeen se siirtyi kunnan omistukseen ja toimi kunnallisen keskikoulun käytössä 1951-54. Nykyisin rakennuksessa toimii helluntaiseurakunta. (kuvattu 2005)

Polvijärven kirkonkylän kansakoulun vihkiäiset pidettiin 16. 4.1939 ja valmistui talvisodan aikaan 10.1.1940. Se toimi kunnallisen keskikoulun opetustilana lukuvuoden 1953-54. Nykyisin siinä toimii kirjasto ja koulumuseo. (kuvattu 2005)

Kunnallinen kokeilukeskikoulu sai oman koulun lukuvuoden 1954-55 alussa. (alla)(kuvattu 2005)

taja vaihtui, mielenkiinto katosi. Syntyi näkemyseroja väreistä ja malleista.

Oppilasarvioinneissa puhutti pitkään niin sanottu Gaussin käyrä, joka tarkoitti oppilaiden asettamista arvosanoja annettaessa tiettyyn jakautumaan. Taustalla lienee ollut silloinen kouluarvostelun ohje, jonka mukaan luokan keskiarvon eri oppiaineissa täytyi olla 7 - 8 välillä. Näitä asioita ei meille kerrottu. Kun tähän lisätään monenkin kokemaa "pärstäkerroin", ei arvostelua koettu kovinkaan oikeudenmukaisena.

Hyvä luokkahenki

Vaikka meidän keskikoulun ensimmäisten oppilaiden koulunkäynti 1950 - 1955 oli "kiertokoululaisen" elämää ja vaikka luokan oppilasmäärä pieneni, hyvä luokkahenki tuli monen puheenvuorossa korostetusti esille. Viisi vuotta yhteistä koulunkäyntiä opetti tuntemaan toisemme, vaikka olimmekin eri kylistä ja eri-ikäisiä. Oppilaskonventit, luokkaretket ja monet muut yhteiset tilaisuudet olivat viemässä samaan suuntaan. Toki tavattiin koulun ulkopuolella lähes joka päivä; kirkonkylä oli tuolloin melko pieni. Joku voisi sanoa, että aika kultaa muistot, mutta se ei kaikkea selitä.

Tulevaisuus

Olimme viidennellä luokalla huolissamme siitä, millainen on kunnallisen kokeilukeskikoulun todistus. Oikeuttaako se lukiioon? Kelpaako se ammatillisiin oppilaitoksiin? 1950-luvun alussa toimi Pohjois-Karjalassa vain kaksi kunnallista kokeilukeskikoulua, toinen naapuripitäjässä Juuassa ja toinen Polvijärvellä. Kolmas vastaava keskikoulu perustettiin Enoon 1950-luvun puolivälin jälkeen. Näin 1950-luvun lopulla oli Pohjois-Karjalassa vain kolme kunnallista keskikoulua ja koko maassa yhteensä 37. Luku oli pieni verrattuna sen ajan oppikoulujen määrään.

Lähimmät oppikoulut ja ammatilliset koulut olivat Joensuussa ja Outokummussa, jonne meidän suunnitelmamme tähtäsivät. Menin kolmen luokkatoverini kanssa keskikoulun jälkeen kesäkuussa 1955 pyrkimään Joensuun lyseoon, maineikkaaseen oppikouluun. En tiedä, oliko silloinen lyseon rehtori kiireinen, mutta kovin hämmentävää oli keskustella hänen kanssaan. Omasta mielestämme olimme suorittaneet keskikoulun tutkinnon, mutta rehtori sanoi ”ihmetellen”, millainen koulu on kunnallinen kokeilukeskikoulu. Kerroimme käyneemme viisivuotisen keskikoulun. Sanan kokeilu ilmeisesti kummastutti häntä. ”En osaa sanoa vielä tarkkaa tietoa, sillä tänne pyrkii muistakin keskikouluista oppilaita” rehtori totesi. ”Voitte tulla syyskuun alussa, niin katsotaan, onko koulussa tilaa” oli hänen loppukommenttinsa. Jätimme kuitenkin todistukset hänen kansiaan. Sen jälkeen lähdimme kysymään samaa Joensuun yhteiskoulun rehtorilta. Vastaanotto oli samanlainen, ehkä vielä vähän virallisempi ja empivämpi. Vakuutuimme hänen linjastaan ja poistuimme epämääräisin mieltein kansliasta.

Tilanne jäi avoimeksi koko kesän ajaksi. Kuitenkin tieto olisi ollut erittäin tärkeä, koska olisi hankittava kouluasunto Joensuusta, mikä ei olisi niinkään yksinkertainen asia. Kun syyskuu koitti, menin luokkatovereitteni kanssa Joensuun lyseoon tietämättä, mitä tapahtuisi. Rehtori oli päättänyt jatkaa kaksi kuudetta luokkaa; oli kielilinja ja matematiikan linja. Tiettyyn kellonaikaan hän kutsui kaikki kuudennen luokan oppilaat koulun kolmannen kerroksen käytävään. Meitä oli siinä 70 oppilasta. Hän ”komensi” ensin kielilinjan lukijat luokkaan 6 A ja lisäksi matemaattisen linjan valinneita niin, että luokkaan tuli 35 oppilasta. Käytävälle jääneistä muodostettiin luokka 6 B, joka oli pelkästään matemaattisen linjan lukijoita.

Kun syksyllä 1955 suunnittelimme jatko-opintoja, kuudesta luokkamme pojasta yksi meni suorittamaan asevelvollisuutta ja viisi jatkoi kohti ylioppilastutkintoa. Tytöistä osa jatkoi oppikoulussa ja osa ammatillisissa oppilaitoksissa. Tilanne 1950-

luvun puolivälissä oli opiskelijoiden kannalta hankala, koska päästötodistuksessamme luki kunnallinen kokeilukeskikoulu. Se ei näyttänyt olevan tuttu oppikoulujen rehtoreille Pohjois-Karjalassa. Rehtorien taholta, varsinkin “vanhojen” oppikoulun rehtoreiden taholta, annettiin ymmärtää, ettei kunnallisen keskikoulun taso ollut niin korkea kuin oppikouluissa. Kun Joensuun oppikouluihin pyrittiin monesta maakunnan keskikoulusta, kouluilla oli mahdollisuus valita oppilaansa. Samalla koulun ja luokkien koko asetti omat rajoituksensa.

Vuoden 1958 kansakoululaki vakinaisti kunnallisten keskikoulujen aseman kansakoulun osana. Näin tapahtui myös Polvijärven kunnalliselle kokeilukeskikoululle. Sana kokeilu poistui keskikoulun nimestä. Sen sijaan kunnanvaltuusto ei halunnut 1950-luvulla ehdotuksista ja pyrkijämäärien kasvusta huolimatta perustaa keskikouluun rinnakkaisluokkia. Vuonna 1957 valtuusto perusteli päätöstään toteamalla, että “opiskelumahdollisuus kunnallisessa keskikoulussa voidaan suoda vain lahjakkaille oppilaille”. (Polvijärven koululaitos 1983, 57.) Tämä näkemys ei vastannut vuoden 1946 säädöksen periaatteita, joilla pyrittiin edistämään koulutuksellista tasa-arvoa maaseudulla. Vuonna 1950 oli Polvijärvellä kansakouluja 23 ja oppilaita 1578 ja vuonna 1960 kansakouluja 24 ja oppilaita 1806. Tulijoita olisi ollut runsaasti.

Rehtorin puhe 31.5.1958

Vuonna 1955 syksyllä aloitin opinnot Joensuun lyseossa. Kolme vuotta myöhemmin pääsin ylioppilaaksi ja lyseon päättäjäisjuhlat pidettiin toukokuun 31. päivänä 1958. Rehtori Koivusalo piti meille ylioppilaille, meidän omaisille ja juhla vieraille pitkän puheen. Muistan hänen onnitelleen meitä valkolakin johdosta. Palasin rehtorin puheeseen vuonna 2007 ja luin sanomalehden uutisen kyseisestä juhlasta. Rehtori Koivusalo otti päättäjäispuheessaan selkeästi kantaa oppikoululaitoksen

puolesta eikä pitänyt kunnallisten keskikoulujen perustamista eikä toimintaa lainkaan perusteltuna. Se ei ollut vain hänen mielipiteensä, vaan heijastui myös lehtorikuntaan. Se näkyi käytännössä siinä, että hyviä numeroita ja arvosanoja arvostettiin, mutta huonoista numeroista kritisoitiin. "Odotimme teiltä korkeampia arvosanoja ylioppilaskirjoituksissa" saattoi tulla lehtorin kommenttina. "Kyllä se oli laiska koulu", tuli entisen lehtorin arviona vuosia myöhemmin. Tähän mielipiteeseen en voi yhtyä, sillä meidän lyseon poikien päälajina oli urheilu. Niin koripallo- kuin pesäpallojoukkue oli Pohjois-Karjalan piirin parhaita. Yleisurheilun piirimestaruuskisoissa moni lyseolainen saavutti useita mestaruuksia. Rehtori Koivusalon kunniaksi on sanottava, että hän arvosti urheilua koulussa ja sen ulkopuolella.

Edellä viittasin Urho Somerkiven näkemykseen oppikouluväen nuivasta suhtautumisesta kunnallisiin keskikouluihin. Olen keskustellut kouluviranomaisten kanssa asiasta ja saanut tukea edellä mainitulle näkemykselle. Se liittyi kysymykseen koulujärjestelmän rakenteesta, osa oppikouluväestä oli edelleen rinnakkaiskoulun kannalla ja näki siksi kunnallisen keskikoulun olevan eräänlainen ennakkoratkaisu asiassa. Jälkeenpäin nähtynä näin oli. Osa oppikoulun rehtoreista ei nähnyt kunnallisen keskikoulun tuottavan riittävän hyvää ainesta oppikouluun. Taustalla oli kysymys myös kaupunkien ja maaseudun koulujen kehittämisestä. Oppikoulut olivat syntyneet kaupunkeihin kuten Pohjois-Karjalassa. Maaseudun kouluolot olivat jääneet jälkeen; onneksi yksityiset keskikoulut ja kunnalliset keskikoulut mursivat maaseudun umpikujakoulutuksen. Yhä suurempien ikäluokkien tullessa kouluun kaupungin oppikoulut eivät olisi voineet vastata koulutustarpeeseen. Tavallaan vastakkain olivat opettajakunnat. Kansakouluväki kannatti kunnallista keskikoulua ja myöhemmin yhtenäiskoulua ja oppikouluväki oli rinnakkaiskoulujärjestelmän kannalla.

Kunnallisesta keskikoulusta peruskouluun

Polvijärven kunnanvaltuusto ei ryhtynyt laajentamaan kunnallisen keskikoulun oppilasmäärää 1950-luvulla. Valtuusto ei välttämättä ollut yksimielinen. Vuonna 1958 valtuustossa käsiteltiin ehdotusta kehittää kunnan koulutointia sillä tavoin, että Polvijärvelle saataisiin yliopistoon johtava oppikoulu. Oli mahdollista yhdistää hanke Juuan kanssa. Tämä rohkea esitys ei edennyt. Kymmentä vuotta myöhemmin (1968) palattiin samaan asiaan, kun ratkaisu koulujärjestelmän rakenteesta oli tehty ja peruskoulu oli tulossa. Valtuutettu Laila Eronen esitti, että tutkittaisiin mahdollisuutta lukion perustamiseen. Jälleen epäilijöiden kanta voitti varsinkin kun kansalaiskoulun rakentamien oli kesken. (Polvijärven koululaitos 1983, 58.)

Kului jälleen kuusi vuotta eli 1974 kunta heräsi. Peruskoulujärjestelmään siirtyminen oli jo ovella. Kunta teki anomuksen kunnallisen lukion perustamiseksi ja valtioneuvosto hyväksyi sen 2.5.1974. Valtuusto päätti luvan saatuaan perustaa kunnallisen lukion ja aloittaa sen syyslukukauden alusta 1974.

Kunnallinen keskikoulu toimi peruskoulujärjestelmään siirtymiseen saakka. Silloin keskikoulu ja kansalaiskoulu liitettiin yhteen peruskoulun yläasteeksi. Näin Polvijärven kunnalliseen koululaitokseen kuuluivat peruskoulun ala-asteet, peruskoulun yläaste ja lukio.

Yhteenveto

Kunnalliset kokeilukeskikoulut olivat yksi sotien jälkeisen ajan selkeä koulutuspoliittinen ratkaisu, jolla pyrittiin maaseudun kouluolojen parantamiseen. Se oli osa silloista koulutuksellista tasa-arvoa, jota valtiovalta ryhtyi johtamaan hyvin hallitusti. Vuosina 1946 - 1957 perustettiin 33 kokeilukeskikoulua, jotka vuonna 1958 vakinaistettiin ja samalla poistui sana kokeilu niiden nimestä. Koulutuspolitiikan suunnan muu-

tos näkyi 1960-luvun alussa, kun perustettiin uusia kokeilukeskikouluja. Kouluhallitus halusi kokeilla ja samalla valmistella siirtymistä yhtenäiskouluun. Näin kunnallisten keskikoulujen määrä kasvoi koko ajan; lukuvuonna 1969 - 1970 niitä oli 147 (Kiuasmaa 1982, 393). 1970-luvulla ne liitettiin kunnan peruskouluun.

Esimerkkinä ollut Polvijärven kunnallinen kokeilukeskikoulu kertoo onnistuneesta ratkaisusta, joka koitui polvijärveläisten koululaisten hyväksi vuodesta 1950 alkaen. Se antoi monelle riittävän koulupohjan jatkaa lukioon tai ammatilliseen koulutukseen. Taloudellisesti keskikoulu merkitsi ratkaisevaa käännettä monille kodeille, joissa ei ollut varoja koulutukseen eivätkä koulutusasetteet koulutusta tukeneet. Ilmaisenä kouluna keskikoulu ratkaisi ja muutti kotien asenteet myönteisiksi ei vain keskikoulua vaan myös myöhempää koulutusta kohtaan.

Kukin meistä kunnallisen kokeilukeskikoulun oppilaista löysi oman ammattialansa ja teki siinä elämäntyönsä. Opetus- ja terveydenhoitoala, liikenne, teollisuus ja liike-elämä, hallinto ja yliopisto saivat meistä työntekijänsä. Osa teki sen kotimaakunnassa, osa Keski- ja Etelä-Suomessa.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Aho Erkki, 1967. Yhtenäiskoulutyypin peruskoulun järjestämiseen tähtäävä koulukokeilu 1960 - 1967. Kasvatus ja Koulu 1967, 234 - 243.

Asetus 1958. Kansakouluasetus 3217/1958.

Halila Aimo, 1949. Suomen kansakoululaitoksen historia III. Turku.

Kansakoulukomitean mietintö 2/1946. Helsinki.

Kouluohjelmatoimikunnan mietintö 11/1959. Helsinki.

Kiuasmaa Kyösti, 1982. Oppikoulu 1880 - 1990. Oulu.

Kuikka Martti, 2005. Tärkeät kouluvuoden 1950 - 1955 Polvijärven keskikoulussa. Outokummun Seutu. 4.8.2005.

Laki 1946. Kansakouluun kuuluvan keskikoulun ja ammatillisen jatkokoulun perustamisesta kokeilutarkoituksessa. 28/1946.

Laki 1957. Kansakoululaki 247/1957.

Laki 1967. Laki kansakoululain muuttamisesta 275/1967.

Polvijärven koululaitos 100 vuotta. Toimituskunta Esko Tanskanen, Liisa Karlsson, Veikko Lehikoinen. 1983. Joensuu.

Päätös 1946. Opetusministeriön päätös (751) 20.10.1946. Kansakouluun kuuluvan keskikoulun ja ammatillisen jatkokoulun perustamisesta kokeilutarkoituksessa.

Somerkivi Urho. 1962. Kokeilukouluista. Kasvatusopillinen Aikakauskirja 3/1962.

Somerkivi Urho. 1975. Helsingin kansakoulunopettajien keskikoulu. Kasvatus 1/1975.

Somerkivi Urho. 1983. Suomen kunnallinen keskikoulu. Koulu ja Menneisyys. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja XXI (1983), 7 - 26.

Valtiopäivät 1945. Liitteet I - XII.